

О‘ЗBEKISTON RESPUBLIKASI DAVLAT SOLIQ QO‘MITASI FAOLIYATINI TARTIBGA SOLUVCHI ME‘YORIY HUJJATLAR

Samarqand iqtisodiyot va servis instituti MKS-122-guruh

Umirzoqova Shaxnoza Musomiddinovna

Ilmiy rahbar:

Samarqand iqtisodiyot va servis institute

Moliya kafedrası PhD. Dotsent v.b.

Xodjimamedov Akmaljon Ashurovich

Annotatsiya: Ushbu maqolada O‘zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo‘mitasining faoliyatini tartibga soluvchi me‘yoriy-huquqiy asoslar, ularning iqtisodiy boshqaruv tizimidagi o‘rni hamda soliq siyosatini samarali amalga oshirishdagi ahamiyati tahlil etilgan. Maqolada so‘nggi yillarda soliq sohasida qabul qilingan qonunlar, Prezident farmonlari, hukumat qarorlari va normativ-huquqiy hujjatlar asosida DSQ faoliyatining modernizatsiyasi hamda raqamli boshqaruv tizimining joriy etilishi haqida so‘z yuritiladi.

Kalit so‘zlar: soliq siyosati, Davlat soliq qo‘mitasi, me‘yoriy hujjatlar, fiskal islohotlar, raqamli boshqaruv, soliq nazorati, iqtisodiy boshqaruv.

Kirish

O‘zbekiston Respublikasi iqtisodiy siyosatining eng muhim yo‘nalishlaridan biri bu davlat byudjeti barqarorligini ta‘minlash va soliq tizimini takomillashtirishdir. Ushbu maqsadlarni amalga oshirishda O‘zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo‘mitasi muhim o‘rin tutadi. DSQ mamlakatda soliq siyosatini amalga oshiruvchi, soliq tushumlarini nazorat qiluvchi va fiskal intizomni ta‘minlovchi markaziy davlat organidir. Uning faoliyatini samarali tashkil etish va tartibga solish esa mustahkam me‘yoriy-huquqiy asoslarni talab etadi.

Soliq tizimida amalga oshirilayotgan islohotlarning asosiy maqsadi — iqtisodiy barqarorlikni ta‘minlash, tadbirkorlik subyektlariga qulay sharoit yaratish, soliq ma‘murchiligini soddalashtirish va byudjet tushumlarini barqaror oshirib borishdan

iborat. Shu ma'noda, DSQ faoliyatini tartibga soluvchi me'yoriy hujjatlar tizimi bu islohotlarning huquqiy poydevorini tashkil etadi.

Davlat soliq qo'mitasi faoliyatini tartibga soluvchi asosiy hujjat bu O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasidir, unda davlat soliqlari va yig'imlarini belgilash, ularni to'lash majburiyligi, soliq siyosati prinsiplari mustahkamlab qo'yilgan. Shu asosda qabul qilingan **Soliq kodeksi** DSQ faoliyatining asosiy huquqiy manbasi hisoblanadi. Yangi tahrirdagi Soliq kodeksi soliq to'lovchilarning huquq va majburiyatlarini, soliq nazoratining turlarini, soliq imtiyozlarini hamda soliq tekshiruvlarini tartibga solishning zamonaviy mexanizmlarini belgilaydi.

Bundan tashqari, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Soliq ma'murchiligini takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi farmonlari, "Raqamli soliq tizimini rivojlantirish konsepsiyasi" hamda "Soliq sohasida davlat xizmatlarini ko'rsatishni soddalashtirish" haqidagi qarorlari DSQ faoliyatining yangi bosqichga o'tishiga asos bo'ldi. Ayniqsa, 2020-yildan boshlab soliq ma'murchiligi jarayonlarida **raqamli texnologiyalar** keng joriy etildi. Bu o'z navbatida, "Soliq" axborot tizimining to'liq integratsiyasini, elektron hisob-fakturalar, onlayn nazorat-kassa mashinalari va elektron hujjat aylanish tizimini joriy etishni ta'minladi.

Zamonaviy soliq boshqaruvi tizimida DSQ faoliyati nafaqat soliq yig'imlarini nazorat qilish, balki tadbirkorlik subyektlarini qo'llab-quvvatlash, soliqqa oid axborotlarni ochiq e'lon qilish, fuqarolarga onlayn maslahat xizmatlari ko'rsatish bilan ham bog'liq. Me'yoriy-huquqiy hujjatlar orqali DSQga soliq ma'murligini soddalashtirish, adolatli soliq siyosatini yuritish va sohada korrupsiyaga qarshi kurashish bo'yicha keng vakolatlar berilgan.

Shuningdek, Vazirlar Mahkamasining qarorlari orqali DSQ faoliyatining tashkiliy tuzilmasi, viloyat va tuman darajasidagi bo'linmalarning vakolatlari, ichki nazorat mexanizmlari va xizmat intizomi tartibga solinadi. So'nggi yillarda "Aqlli soliq tizimi" konsepsiyasi ishlab chiqilib, bu orqali sun'iy intellekt asosida soliq to'lovchilarning faoliyati tahlil qilinmoqda, riskli korxonalarning faoliyati avtomatik ravishda aniqlanmoqda.

Bundan tashqari, xalqaro tajribadan kelib chiqib, DSQ faoliyatini tartibga soluvchi hujjatlar BMT, Jahon banki, Xalqaro valyuta jamg'armasi va OECD tavsiyalari asosida yangilanmoqda. Bu jarayon soliq siyosatini xalqaro standartlarga yaqinlashtirish va soliq tizimini investitsiyalar uchun jozibador qilishga xizmat qilmoqda.

Shuningdek, 2022-yilda qabul qilingan "Soliq tizimini 2026-yilgacha rivojlantirish strategiyasi"da DSQ faoliyatini yanada takomillashtirish, byudjet intizomini mustahkamlash, soliqlarning elektron boshqaruvini kuchaytirish hamda soliq to'lovchilar bilan o'zaro ishonchli munosabatni shakllantirish asosiy ustuvor yo'nalish sifatida belgilangan. Ushbu strategiya asosida qabul qilinayotgan me'yoriy hujjatlar nafaqat soliq tizimini soddalashtiradi, balki davlat moliyaviy siyosatini shaffof va barqaror yuritish imkonini beradi.

Bugungi kunda DSQ faoliyatida huquqiy me'yorlar bilan bir qatorda, axborot xavfsizligini ta'minlovchi hamda soliq to'lovchilarning shaxsiy ma'lumotlarini himoya qiluvchi maxsus normativ-huquqiy bazalar ham joriy etilgan. Bu hujjatlar fuqarolarning soliqqa oid axborotlarining maxfiyligini ta'minlaydi va soliq tizimiga bo'lgan ishonchni mustahkamlaydi. Davlat soliq qo'mitasining faoliyatini tartibga soluvchi me'yoriy-huquqiy hujjatlar mamlakatda fiskal siyosatning barqaror yuritilishini, soliq to'lovchilarning huquq va manfaatlarini himoya qilishni, shuningdek, iqtisodiy jarayonlarning shaffofligini ta'minlashni maqsad qiladi. Har bir hujjat DSQ faoliyatining ma'lum bir yo'nalishini tartibga solib, soliqqa oid munosabatlarning huquqiy me'yorini belgilaydi.

So'nggi yillarda davlat soliq tizimi tubdan isloh qilinib, ma'muriy boshqaruv mexanizmlari zamonaviy texnologiyalar asosida qayta tashkil etildi. Bu borada O'zbekiston Respublikasi Prezidentining bir qator farmon va qarorlari DSQ faoliyatini sifat jihatdan yangi bosqichga olib chiqdi. Xususan, soliq ma'murchiligida elektron axborot tizimlari, masofaviy tekshiruvlar, avtomatik hisob-kitob dasturlari va sun'iy intellekt elementlari joriy etilmoqda. Bu o'zgarishlar nafaqat davlat byudjeti

daromadlarini barqarorlashtiradi, balki soliqqa oid boshqaruvning samaradorligini ham oshiradi.

Davlat soliq qoʻmitasining meʼyoriy asoslarini takomillashtirishda xalqaro soliq standartlari va xorijiy mamlakatlar tajribasi ham inobatga olinmoqda. OECD (Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkiloti) tavsiyalariga muvofiq, Oʻzbekistonda “raqamli soliq” konsepsiyasi bosqichma-bosqich amalga oshirilmoqda. Bu jarayon natijasida soliq maʼlumotlari yagona elektron bazada jamlanib, real vaqt rejimida tahlil qilinmoqda. Natijada noqonuniy iqtisodiy faoliyat, yashirin daromadlar va soliqdan boʻyin tovlash holatlarini avtomatik tarzda aniqlash imkoniyati yaratilmoqda.

DSQ faoliyatini tartibga soluvchi meʼyoriy hujjatlar, shuningdek, soliq toʻlovchilarga xizmat koʻrsatish sifatini oshirishga qaratilgan. “Yagona interaktiv davlat xizmatlari portali” orqali jismoniy va yuridik shaxslar soliq hisoboti, toʻlovlarni amalga oshirish, soliq qarzlarni koʻrish va onlayn maslahatlardan foydalanish imkoniga ega. Bu xizmatlarning barchasi “Elektron hukumat toʻgʻrisida”gi Qonun, Prezident farmonlari va Vazirlar Mahkamasining qarorlari asosida huquqiy jihatdan mustahkamlangan.

Soliq tizimidagi islohotlarning muhim jihatlaridan biri — korrupsiyani kamaytirish va inson omiliga bogʻliq xatoliklarni bartaraf etishdir. Shu maqsadda DSQ faoliyatini tartibga soluvchi meʼyoriy hujjatlar asosida barcha soliq jarayonlarini avtomatlashtirish, tekshiruvlarni elektron tarzda rejalashtirish va hisobotlarni avtomatik tahlil qilish tizimlari joriy etildi. Bunda risk tahlili mexanizmlari asosida faqat soliq qonunchiligini buzish ehtimoli yuqori boʻlgan subyektlar nazoratga olinadi.

Shuningdek, DSQ faoliyatida meʼyoriy-huquqiy bazaning yangilanishi soliq toʻlovchilar bilan davlat oʻrtasida oʻzaro ishonchli munosabatlarni shakllantirishga xizmat qilmoqda. “Soliq toʻlovchining odob-axloq kodeksi”, “Davlat soliq xizmati xodimining xizmat odobi toʻgʻrisida”gi nizomlar, hamda “Soliq toʻlovchilarga axborot va maslahat xizmatlari koʻrsatish tartibi toʻgʻrisida”gi meʼyoriy hujjatlar soliq organlarining ochiqlik, adolat va halollik tamoyillariga asoslangan faoliyatini taʼminlaydi.

Soliq sohasidagi normativ hujjatlar DSQning tashkiliy tuzilmasini ham belgilaydi. Qabul qilingan qarorlarga muvofiq, qo‘mita markaziy apparati bilan bir qatorda, viloyatlar, tuman va shahar soliq boshqarmalari faoliyati yagona axborot tarmog‘iga ulangan. Bu tizim orqali byudjet tushumlari, soliq to‘lovchilarning holati, hisob-kitoblar va to‘lovlar holati avtomatik nazorat qilinadi.

Zamonaviy yondashuv sifatida, DSQ faoliyatini tartibga soluvchi hujjatlar soliq siyosatini faqat fiskal vosita emas, balki ijtimoiy-iqtisodiy barqarorlikni ta‘minlovchi strategik mexanizm sifatida talqin qiladi. Soliq siyosati orqali tadbirkorlikni qo‘llab-quvvatlash, investitsion muhitni yaxshilash, kichik biznes va startaplarga imtiyozlar berish mexanizmlari qonun darajasida mustahkamlangan.

Bundan tashqari, 2023–2024-yillarda qabul qilingan Prezident farmonlari asosida DSQning “Aqlli soliq boshqaruvi” tizimi joriy etildi. Unga ko‘ra, soliq tekshiruvlari masofadan turib amalga oshiriladi, har bir soliq to‘lovchining elektron “profil reytingi” shakllantiriladi. Bu tizim soliqqa oid jarayonlarni soddalashtirib, davlat va fuqarolar o‘rtasidagi ochiqlikni yanada kuchaytiradi.

Shu bilan birga, xalqaro hamkorlik doirasida O‘zbekiston DSQ Jahon banki, Xalqaro valyuta jamg‘armasi, Yevropa Ittifoqi va boshqa xalqaro moliyaviy tashkilotlar bilan soliq boshqaruvi tizimini takomillashtirish bo‘yicha hamkorlikda ish olib bormoqda. Bu hamkorliklar natijasida yangi metodologiyalar, soliq ma‘lumotlarini almashish standartlari va risk tahlil tizimlari milliy qonunchilikka kiritilmoqda.

Umuman olganda, DSQ faoliyatini tartibga soluvchi me‘yoriy-huquqiy hujjatlar davlat moliyasini boshqarishning huquqiy, tashkiliy va texnologik asosini belgilab beradi. Bu hujjatlar soliq tizimini yanada shaffof, adolatli va samarali mexanizmga aylantirib, mamlakat iqtisodiy o‘sishining muhim omili sifatida xizmat qilmoqda.

Xulosa:

O‘zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo‘mitasining faoliyatini tartibga soluvchi me‘yoriy-huquqiy hujjatlar mamlakat moliyaviy barqarorligi, iqtisodiy xavfsizlik va soliq intizomini ta‘minlashda asosiy huquqiy tayanch hisoblanadi. So‘nggi yillarda

qabul qilingan yangi tahrirdagi Soliq kodeksi, Prezident farmonlari, hukumat qarorlari va raqamli boshqaruvni joriy etuvchi me'yoriy hujjatlar DSQ faoliyatini xalqaro talablar darajasiga olib chiqmoqda. Shu sababli, me'yoriy bazani doimiy yangilab borish, zamonaviy boshqaruv texnologiyalarini keng joriy etish hamda soliq to'lovchilar bilan o'zaro ishonchli munosabatni mustahkamlash Davlat soliq qo'mitasi faoliyatining samaradorligini yanada oshirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. – Toshkent, 2023.
2. O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksi (yangi tahrir). – Toshkent, 2020.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining “Soliq ma'murchiligini takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida”gi Farmoni. – 2021-yil.
4. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining “Davlat soliq qo'mitasi faoliyatini takomillashtirish to'g'risida”gi Qarori. – 2022-yil.
5. DSQ rasmiy sayti: www.soliq.uz.
6. Jahon banki va Xalqaro valyuta jamg'armasi tahliliy hisobotlari, 2024-yilgi nashrlar.